

наречія часу і місця, іменнік з значенням темпоральності і локалізації. Аналіз цих категорій в тексті дозволив виявити імпліцитні способи, якими експліцирується просторово-часовий континуум умовно: названі історичних діячів, названі реалій, характерних для певної епохи, так звані лексичні маркери епохи. Виявлено, що в діалектному дискурсі локалізація події актуалізується більшим числом номінативних одиниць, останні сгрупировані в 6 класів: адвербіальні лексеми з семантикою просторових координат, лексичні одиниці, які позначають обмежене простір, предлоги просторового значення, топоніми, лексеми для позначення відстані. Самі імпліцитні способи вербалізації континуума концептуально представляють час і простір і паралельно характеризують дійсність – за політичним строем, за способом життя людей, породжуючи тем самым багатогранну картину буття.

Ключові слова: текст, просторово-часовий континуум, діалектний дискурс, лексема, семантика.

I. V. Horofyanyuk

The linguistic means of expression of the space-time continuum in dialect text (on the material of Podolyans' texts-memoirs about the Holodomor)

The article analyzes the linguistic means of expression of the space-time continuum in dialect text on the material of 37 Podolyans' autobiographical texts-memoirs about the Holodomor of 1932-1933 and the famine of 1946-1947's. Explicit methods of realization of the continuum have been characterized: the relevant time verb forms, special vocabulary – adverbs of time and place, nouns of temporality and localization. Analysis of these categories in the text allowed to reveal implicit means of expression of the space-time continuum: names of historical figures, names of realities, characteristic of a certain epoch, the so-called lexical markers of an epoch. It has been revealed, that in dialect discourse localization of events verbalized by greater number of nominative units. They have been grouped into 6 classes: the adverbial lexemes with the semantics of spatial coordinates, lexical units, which represent a limited space, prepositions of space, toponyms, the lexemes with the semantics of distance. It is implicit means of verbalization continuum conceptually represent the time and space and in parallel characterize reality according to the political system, to the way of life of the people, and in this way creating a multifaceted picture of existence.

Key words: text, the space-time continuum, dialect discourse, lexeme, semantics.

УДК 81'374+551.432.42+477.85/87

С. В. Личук

НОМЕНИ НА ПОЗНАЧЕННЯ ПІДВИЩЕННЯ В НАРОДНІЙ АПЕЛЯТИВНІЙ ЛЕКСИЦІ ГАЛИЦЬКОЇ ГУЦУЛЬЩИНИ

У статті розглянуто народну апелятивну лексику на позначення географічних об'єктів рельєфу суші Галицької Гуцульщини та представлено науковий аналіз елементів гуцульських говірок, поширених у південно-західних районах Івано-Франківської області. На основі гуцульських діалектних лексем здійснено лексико-семантичну класифікацію географічної номенклатури за різними ознаками та подано їхню характеристику, виділено просторове поширення місцевих назв. У результаті аналізу було виокремлено 6 лексико-семантичних груп на позначення народної апелятивної лексики географічних об'єктів рельєфу суші Галицької Гуцульщини: 1) гора, горб, підвищення (у загальному значенні); 2) вершина підвищення; 3) схил (край) підвищення; 4) розмір і форма підвищення; 5) розміщення відносно інших таких самих об'єктів; 6) підвищення на дорозі.

Усі номени на позначення підвищеного рельєфу зафіксовані з уст корінних жителів досліджуваного ареалу, що має важливе значення для визначення семантики географічних апелятивних назв та можливості їхніх змін у діалектному мовленні. Усна форма говіркового мовлення зумовила значну фонетичну, словотвірну й частково акцентуаційну варіативність апелятивів.

Ключові слова: географічна апелятивна лексика, номен, підвищення, лексико-семантична група, рельєф суші, народний географічний термін, географічна номенклатура, лексема, апелятив, номінація, демінутив, сема.

Постановка проблеми. Однією з актуальних проблем мовознавства є дослідження народних географічних термінів: фіксація, наукова систематизація місцевих назв, їхнє зіставлення з відповідною загальновоживаною апелювальною лексикою, розкриття етимології та еволюції семантики, що є важливим аспектом вивчення історії мови, аналізу її сучасного стану та перспектив розвитку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. До вивчення географічної термінології зверталися дослідники різних слов'янських мов, зокрема Р. Малько (чеська і словацька), І. Яшкін (білоруська), П. Нітче, Я. Сташевський (польська), Е. Мурзаєв, В. Мокієнко, Л. Берг (російська). Важливою працею такого типу в слов'янському мовознавстві є монографія М. Толстого «Славянская географическая терминология: семасиологические этюды» (1969).

Є певні здобутки в зборі, систематизації та науковому аналізі географічних термінів і в українському мовознавстві. Праці І. Г. Верхратського «Знадобы до словаря южнорусского» (1877 р.), Я. Ф. Головацького «Географический словарь западнославянских и югославянских земель и прилежащих стран» (1884 р.) сприяли створенню української національної географічної термінології. Багато унормованих географічних термінів увів у науковий обіг колектив авторів «Словника геологічної термінології: (проект)» (1923 р.) під керівництвом акад. П. А. Тутковського. Чимало географічних термінів виявили в основах літописних назв автори «Етимологічного словника літописних географічних назв Південної Русі» (відп. ред. О. С. Стрижак) (1985 р.). Поодинокі назви назавжди залишилися тільки в основах давніх найменувань, а багато з них уживається й досі. Це свідчить про тривалий шлях розвитку і становлення географічної термінології, який простежений і описаний П. П. Чучкою в його праці «История становления украинской географической номенклатуры» (1981 р.).

З-поміж регіональної наукової літератури слід виділити публікації Я. О. Пури «Діалектна географічна термінологія у потамонімах Надгориння, Середнього Надстир'я і Верхнього Надствижжя» (1985 р.), В. П. Шульгача «Словник географічних термінів Західного Полісся» (1998 р.). Значну кількість географічних термінів зафіксовано в «Словнику західнополіських говірок»: у 2-х т. / Упор. Г. Л. Аркушин (2000 р.) та ін.

В українській ономастичній науці дослідженню географічних термінів присвятили свої студії Т. О. Марусенко, Й. О. Дзедзелівський, М. В. Никончук, П. П. Чучка, О. П. Карпенко, С. О. Вербич та ін. Так, ще в 30–50-х роках минулого століття з'явилися словники таких термінів у працях Я. Рудницького та С. Грабця. На увагу заслуговують також регіональні словники таких сучасних українських дослідників, як Т. В. Громко, В. В. Лучик, Т. І. Поляруш, Є. О. Черепанова, О. К. Данилюк, Н. П. Сіденко, С. В. Шийка та І. М. Потапчук.

Визначення не вивчених частин загальної проблеми. Дослідження названого сегмента діалектної лексики є недостатнім, оскільки в багатьох регіонах України його одиниці ще не зібрані й науково не описані, зокрема й на Івано-Франківщині. Саме тому об'єктом нашого дослідження стали географічні терміни, які побутують у частині Гуцульщини, що входить до складу Івано-Франківської області.

Українські Карпати — це тектонічні, складчасто-насувні середньовисокі гори, із значною крутизною схилів і переважно м'якими обрисами привершинних ділянок [3, т. 1, с. 285]. За характером рельєфу територія Івано-Франківщини складається з трьох частин: гірської, передгірської і рівнинної. Карпати охоплюють майже половину області. Саме етнографічний регіон Гуцульщина займає гірську та передгірську зони Карпат. Тому такий характер рельєфу Гуцульщини позначився на загальних назвах географічних об'єктів.

Мета статті — зафіксувати загальні назви географічних об'єктів із підвищеним рельєфом, визначити семантику місцевих назв та їхнє просторове поширення.

Основним матеріалом нашого дослідження стали загальні назви географічних об'єктів Гуцульщини, які побутують в усному мовленні цієї місцевості, серед яких виокремлено 6 лексико-семантичних груп: 1) гора, горб, підвищення (у загальному значенні); 2) вершина підвищення; 3) схил (край) підвищення; 4) розмір і форма підвищення; 5) розміщення відносно інших таких самих об'єктів; 6) підвищення на дорозі.

1. На позначення гори, горба, підвищення (у загальному значенні) на території Гуцульщини найбільш уживаними є апелятиви: *гора, горб, верх, маїура, трунь, торіан, кічера* та численна група їхніх похідних. «Семантика основ -гор-, -горб- якнайповніше відбиває ознаку 'підвищення', оскільки основи є загальнослов'янськими з давнім індоєвропейським корінням» [4, с. 22], тому така продуктивність наведених термінів не випадкова.

У «Словнику української мови» апелятив *гора* зафіксовано із значенням 'значне підвищення над навколишньою місцевістю або серед інших підвищень' [6, т. 2, с. 124]. У говорах Карпат він побутує з різним семантичним навантаженням: 'гора (у загальному значенні)', 'велике підвищення, будь-яке високе підвищення', 'дуже високий горб'. Мешканці гірської зони цим апелятивом позначають лише високі географічні об'єкти, а жителі рівнинних районів навіть незначне підвищення називають горою.

Поширеною лексемою є *кічера* з первинним значенням 'гора, покрита лісом' (Двгп), найімовірніше, псл. походження [2, с. 244–245], але в окремих населених пунктах її засвідчено з іншою семантикою: 'гора' (Крн, Прх), 'гора, покрита лісом, крім вершини' (Слб, Ябл, Бтк, Чрм, Глв та ін.).

Номенклатурний термін *торіан* у говорах Галицької Гуцульщини вживають із семантикою: 'гора', 'каміння на горі, кам'яниста гора; висока гора' (Мкл, Псч, Зл, Бстр), 'гора, вершина гори' (Чрн), *торіани* (мн.) 'система гірських хребтів', 'гірський масив' (Зл, Бстр), *торіанки* (мн.) 'група гір' (між Ксм, Брст, Шп).

Регіональна лексема *трунь* уживана із значеннями: 'гора; вершина гори' (Злн, Ств), 'хребет' (Врх), 'верх гори' (Двгп), 'підвищення' (Пст, Рчк, БО), 'горб' (Глв), *труничок* 'горб' (Ксв). На думку О. С. Стрижака, цей апелятив є карпатським орографічним терміном [7, с. 179–180]. Менш частотні такі назви: *маїура* 'гора; висока гора' (Врх, Акр, Лч та ін.), демінутив *маїурка* 'верх', 'горб' (Яб), діл, *дол* 'гора' (Тк, між НБ і СБ, СК, Чрг, Глш та ін.) 'гірський ланцюг, хребет' (Мкл, Глв, Пст, БО, Мзл, СК та ін.). Апелятив *мунчел* з фонетичними й словотвірними варіантами *мунчель, мінчол, менчил, менчул, мунчелик, менчилик* має значення 'гора' (Грм, Дзм, Ксм, Ббн, МР, між Ксм і Мкл, між Злн і Дзм).

Номінація *говда, говдя* в гуцульських говорах означає 'гора; висока гора' (Крв, Рзт) і більш імовірно, що вона є загальнослов'янською [8, с. 110–111]. Зафіксовано також апелятив *розчоліна* 'гора пасмами лісиста' (Яб, Вр).

Серед найуживаніших апелятивів фіксуємо вживання їх з означеннями великий, малий і середній, наприклад: *велика кічера, великий (малий) трунь, середній трунь, малий діл, малий торіан* і под.

У досліджуваному ареалі на позначення стрімкої гори вживають апелятиви *гіта* 'гора', 'гостра гора' (Мкл, Рчк, Прк, Брст, Шп та ін.), *стрімба* 'стрімка гора' (Мкл, НБ, Стр), *трома* 'стрімка кам'яниста гора' (Прх, Глв, Глш, Бстр, Злн, Брк, Скл) (демінутиви *тріпка, тропка*) (Зл), *сокіл* із значенням 'стрімка скала; гора' (між Ббн та Скл) та низку похідних від цих апелятивів. Номен *урвана* 'урвиста; яка має дуже стрімкі прямовисні схили, береги' (Злн), утворена способом субстантивації діеприкетника *урвана* 'яка різко обривається; не суцільна' [1, с. 1301].

Сему 'гора з наявністю скал чи гострих скал' репрезентують апелятиви: *стовпень* 'велика кам'яна брила, що своєю формою нагадує стовп' (Ств, Грн, Ябл, Прб), *степ* (вар. *стена*) 'скала, гора; урвище' (Дзм), *степень* 'скала, гора; урвище' (Стб), *зарваніця* (вар. *зарваніце*) 'стрімка скала' (Ксм, Чрг), *скаліста* 'зі скалами; яка має скали' (Двгп), *камінь* 'кам'яниста гора, скеля' (Брк), *бердо* з різним значенням 'скала' (Врх), 'прірва, урвище; стрімкий схил гори' (Явр), 'стрімкий схил гори, пропасть' (Мкл, ЧП, Яб) та ін.

Поодинокими вкрапленнями є географічні апелятиви *обхідна* (Бстр), *країня* 'крайня, кінцева гора в гірському хребті' (Ттр), *поконечна* 'гора, яка лежить впоперек хребта' (Крс), *особівка* 'окрема гора' (Псч), *одиніця* 'одинокі гора' (СК), *заступка* із значенням 'гора, що закриває горизонт, інші гори' (Стб, Двгп), *пула* 'така, що височіє над іншим ландшафтом' (Зл). Важкодоступну гору називають *кежковата* 'крутий схил гори, який треба обходити; важкодоступна, тяжка для сходження' (Бст), *прикра* 'крута, стрімка, важкодоступна' (Пн),

облаз ‘крутий схил гори, який треба обходити’ (Шшр), ‘дорога по схилу гори, що виступає в долині річки’, ‘виступ гори на дорозі’ (Чрм, Грн), ‘придорожна скала’ (Шшр, Прк, Лч, Ксм, Тд), ‘дорога; дорога під скалою між двома селами’ (Рзт) та ін.

Географічний термін *горб* у «Словнику української мови» зафіксовано із значенням ‘невелике округле підвищення на площині: бугор, пагорок’ [6, т. 2, с. 125]. Дуже часто на позначення великого горба (підвищення) на досліджуваній території вживають лексеми: *гора*, *горб*, рідше – *замок* ‘підвищення’ (ВХ), *сонка* ‘горб; невисока гора округлої форми’ (Ксв) та словосполучення *вельмий горб* ‘великий горб’ (Тд). Номени *хом* ‘невелика полога гірка’ (МР, Ббн, Мкл, Ттр, Плн), *гомул* ‘пагорб, узгір’я’ (Ббн, Врх, Брк, Шшр), *копець* (вар. *кіпець*) ‘земляний насип’ (БО, Крвп, Влв) використовують на позначення ‘невеликого підвищення’.

У народній географічній термінології Гуцульщини на позначення підвищень функціонують синонімічні назви із загальномовною семантикою ‘підвищення’: *берег* ‘підвищення, гора, схил гори’ (ЧП, БО, Ксм, Акр), *могила* ‘купа (каміння)’ (Крн, Ябл, Врх), ‘штучне земляне підвищення; купа чогось’ (Утр), *курган* ‘горб; штучна насипна гірка; підвищення’ (Рчк), *бугор* ‘невисока полога гірка, горб’ (Слб). У гуцульських говірках *берег*, *беріг* означає ще й ‘крутий, стрімкий схил; гористе місце; пасовисько’ (Хмч, Крс). Цікавими є назви підвищень: *ратунзява* ‘кругле підвищення’ (ВБ, СБ, ББ), *дільниця* ‘продовгувате підвищення, що розділяє два гідрооб’єкти’ (ВБ) та *бородавка* (у перен. значенні) ‘невелике підвищення над поверхнею; купка’ (Яблн) та ін.

Географічні об’єкти на позначення невеликого підвищення, горб представлені такими лексемами: *жбир* (вар. *жбирь*) ‘зарослий скелястий пагорб між долинами’ (Мкл, Грн, Прб), ‘важкодоступне місце’ (Глв), ‘горб (великий, малий)’ (Лч, Дл, Мкл), *горб* ‘підвищення’ (Дзм, Прк, Стр, Скл), *гриб* ‘горб’ (між Рчк і Брст), *причілок* (вар. *причівок*) ‘горб’ (Рзт), *кукул* (вар. *куруль*) ‘одинокий пагорб’ (Шшр, Пст, Брк, Врх), *вал* ‘земляний насип’ (Слб) та ін. Гуцульське *подерей* має значення ‘пригірок’, ‘рівне місце на горбку’.

2. У «Словнику української мови» слово *вершина* зафіксовано із значенням ‘верхня, найвища частина чого-небудь’ [6, т. 1, с. 337]. Лексико-семантичну групу ‘вершина гори’ формують такі номени: *верх* ‘гора; вершина гори’ (Ксв, ЧП та ін.), *бурбел* (вар. *бурбель*) ‘вершина гори’ (Бтк), *штовбан* ‘стрімка вершина гори, скеля’ (Мкл) (вар. *штовбан*, *штовби*, *штовті*) (Врх), (вар. *штовб*) (Зл), (вар. *штовба*, *штовпа*) (Дл), (вар. *штовба*) (ББ), (вар. *штовб*, *щовб*, *щоб*) (Хр), *шпінь* (вар. *спінь*) ‘вершина гори; хребет гори’ (Грн, Чрн, ББ), *причіл* (вар. *прочіл*, *прочолок*, *причілка*) ‘вершина гори’ (Зл, Чрн), *маковиця* (вар. *маковець*) ‘вершина гори’ (Ярм, Ям, Зл), *вершок* ‘вершина гори; гірський хребет’ (Мкл), *щит* ‘вершина гори’ (Лч), *корн* ‘пік; гостра вершина гори’ (Стп), *вершак* (вар. *вершск*) ‘гостра вершина гори’ (Мкл), *шимшор* ‘гострий кінець, вершок’ (Врх), *пліскуца* ‘гора з продовгуватою витягнутою вершиною’ (СБ), *куєва* ‘вершина гори’ (‘глухий кут’) (Крн) [9, с. 287]. Апелятив *недея* вживають із такими значеннями: ‘вершина гори, хребта’, ‘високогірний хребет; хребет з найвищими вершинами’ (Бстр, Мкс). Великий тлумачний словник української мови подає цей апелятив зі значенням ‘дика вершина гори’ [1, с. 597].

3. У «Словнику української мови» слово *схил* має значення ‘похила поверхня чого-небудь, місцевість з похилою, спадистою поверхнею, похиле положення’ [6, т. 9, с. 883]. Номени на позначення схилу (краю) гори, підвищення в окресленому ареалі репрезентують лексеми: *бердо* ‘стрімкий схил гори, пропасть’ (ЧП, Яб), *бескед* ‘прямовисна круча, прірва’ (Слб), *обіч* ‘схил гори; стік’, ‘узбіччя’ (ВБ, Кт, Мкл, Брст, Вр), *підбіч* т.с. що *обіч* (Рзт), *схилка* ‘похила поверхня гори’ (Мкл), *плече* ‘схил гори’ (Врх), *ріпа*, *ріпка* ‘стрімкий схил гори’ (СК, Прк), ‘скала, обривчаста скала’ (ЧП, Врх), *зарва* ‘обрив; схил гори, який осунувся’, ‘пропасть’, т.с. що *бердо* (Врх), *притір* ‘крутий схил гори’ (Тк, Врх, Рчк, Явр, БО, МР), *засув* ‘крутий схил гори, круча’ (Слб), *крутизна* ‘крутий схил’ (Слб), *облаз* ‘крутий, прямовисний схил гори’ (між Ксв і Грд), *пантер*, *пантереиш* ‘пологий схил гори’ (Брст, Шп, Бстр, БО, Мкл) тощо.

Невелику групу становлять номенклатурні терміни *іанок* ‘скалисте узбіччя гори’ (Псч), *віднога* ‘відгалуження гори’ (Дл), *пріп’ічок* ‘відріг гори’ (Врх), *причінок* ‘пригірок; додаток до гори’ (Мкл), *пірс* ‘висунута продовгувата гора’ (Др) та *кут* із семантикою ‘відріг гори чи нависла гора’ (Прк).

4. Численну лексико-семантичну групу формують загальні географічні назви, які вказують на форму та розмір гори. У кількісному співвідношенні значно переважають лексеми, що репрезентують сему ‘форма гори, вершини’: *близніці* ‘гора з двома подібними вершинами’ (Злн, Тп), *росоха́та* ‘розгалужена, роздвоєна, з двома вершинами’ (Шшр), *ві́ли* ‘гора з двома і більше вершинами різної висоти’ (БО, Тк), *тринога* ‘об’єкт, що має три ноги – відроги, які відходять від гори’ (Чрм, Злн), *реброва́ч* ‘гора, яка має ребра – кручі, скали’ (Врх), *стіг* (дем. *стіжо́к*) ‘гора, подібна на стіг’ (Злн, Зл, Ксв, Бстр), *плоска́* ‘гора з рівною поверхнею, без заглиблень і підвищень’ (Бтк, ВР, Бстр, Зл), *гре́бінь* ‘верхня частина гори; хребет гори (гір)’ (ВР, Ттр, Вр), *шу́рин* (вар. *шурень*) ‘гора, подібна на стіг’ (Злн), *коротка́н* ‘нижча, порівняно з іншими сусідніми об’єктами, вершина гори’ (Бстр). У гуцульській географічній терміносистемі функціонує вузькоговірковий апелятив *кітиця* (вар. *кетиця*) з семантикою ‘гора, вершина якої покрита лісом’ (Вр) [5, с. 94].

Сему ‘продовгувате підвищення’ репрезентують такі народні географічні терміни: *хребет* (Крсн, Грн, Врх, Грм), *гре́бля* ‘гірський хребет’ (Дл, ВР, БО), *хорбака* ‘хребет’ (Зрч, БО, Мкл), *пасмо* ‘витагнута група гір; гірський кряж; хребет’ (Бстр, Плн, Мкл, Ттр), *розчіл* ‘хребет, гора пасмами лісисті’ (Вр, Яб, Тк, Бстр), *стубі́р* ‘хребет зі стрімкими схилами’ (Плн), *гряда́* ‘гірське пасмо’ (Крс), *тонина* ‘тонкий’ (ВХ), *перевал* ‘найнижче і найдоступніше для переходу місце в гірському хребті чи масиві’ (між Врх і Крв, Врн, Брк, Бстр, Злн, Дзм, Яб) тощо.

На гостру форму гори вказують такі загальні назви: *ріг* ‘гостра вершина’ (ВБ, ББ, Тп, ВЯ, Злн), *о́стра, о́стрий* (гора, верх) (Лч, Ярм, Уст, Ндв, Ксв, Мкл), *го́стрий трунь* (вар. *труник*) (Прх, Двгп, Плн), *го́стра клива* (Врх), *го́стра кичера* (Рзт, Злн).

Номени *кру́гла* (Уст, Чрм, Ябл та ін.), *кру́гльк* (Мкл, Ям, Бстр), *гло́бус* (Іл, Крсн, ВХ), *товста́ (-е), (-ий)* (гора, горб) ‘значна завширшки, широка’ (Злн, Плн), *бу́бен* (вар. *бу́бин, бу́бенка*) (Бтк, Бстр, Влв), *будз* (у перен. значенні) ‘гора округлої форми, подібна на грудку сиру’ (Двгп), *кружо́к* ‘напівкругла частина гори’ (Тк), *го́моля* ‘округла гора’ (Рчк), *ратунда* (Стп), *ратунду́л* ‘кругла гора’ (ВБ, Брк, Крвп) та ін. вказують на ‘круглу форму гори’.

Звивисту, зігнуту, покручену форму гори репрезентують апелятиви *ти́рга* ‘зігнута, звивиста гора’ (МР), *скі́льчина* ‘кручена гора’ (вар. *скі́льч, скі́льч*) (Шшр, Прк), *криву́ля* ‘непряма, покручена гора’ (ЧП), *крива́* ‘непряма, вигнута, покручена гора’ (Крвп), *карніту́ра* (вар. *керніту́ра*) ‘крива гора’ (Шшр, Прк, Ксв), *кре́нта* (вар. *крі́нта*) ‘крута, стрімка гора’ (Тп, Змг, Крсн).

Субстантивовані прикметники *до́вга, широ́ка, вели́ка, висо́ка, коро́тка* та словосполучення *висо́ка гора́, висо́ка кі́чера, ду́жа гора* із значенням ‘дуже велика, значних розмірів’, *ни́зький трунь, мали́й трунь, мала́ гора́* вказують на розмір підвищення. Апелятив *коби́ла* у гуцулів вживають із метафоричним значенням ‘щось велике, значне’ (Ттр, Стп, Мкс). Ю. О. Карпенко вважає, що такий географічний термін у слов’янських мовах відсутній, зате сама назва тварини *коби́ла* запозичена слов’янами від фракійців та означає буквально ‘гірська’, сходячи до і.-є. **keubh-*, **koubh-* ‘вершина’. Тобто в семантичній структурі лексеми *коби́ла* сема ‘гора’ є давнішою за сему ‘самка коня’. Через фракійське посередництво це значення могло бути привнесене в Карпати і збереглося у назвах орооб’єктів [2, с. 254–255].

5. До апелятивів, що вказують на розміщення відносно інших таких самих об’єктів, зараховуємо назви *середня* (вар. *середна*) (ВБ, Вр, Сн, між Лч і Яблн, Врх), *ві́шина* (Плн), *ни́жня* (Глш, Грн) тощо.

6. Географічні об’єкти незначних розмірів на позначення підвищення на дорозі репрезентують апелятиви *ві́віз, ві́віз* ‘недовге, але стрімке підвищення на дорозі’ (БО), *ві́віз* ‘підвищення на дорозі’ (Слб) та ін.

Висновки. Географічну апелювативну лексику гірської частини регіону сформовано в 6 лексико-семантичних груп, які становлять понад 340 лексем. Найбільшу чисельність становлять такі лексико-семантичні групи: гора, горб, підвищення (у загальному значенні) (понад 110 лексем); розмір і форма підвищення (понад 90 лексем). Частина термінологічної лексики має прозору семантику і поширена по всій території України та є невід'ємною частиною українського лексикону. У низці апелювативів відбувається семантичне варіювання. Місцева географічна термінологія поєднує номенклатурні загальномовні одиниці на зразок *гора, горб, берег* та ін., а також діалектні: *зарванія* (вар. *зарваніце*), *щовб, щоб* та ін. Для апелювативної групи лексики характерні фонетичні та словотвірні варіанти: *квіва* (вар. *клева*), *бубен* (вар. *бубин, бубенка*) та ін. У назвах на позначення підвищення зафіксовано апелювативи з подвійним наголосом: *засув, облаз*, також лексеми, які вживають у переносному значенні: *бородавка, будз* та ін.

Проаналізовані номенклатурні терміни на позначення об'єктів позитивного рельєфу реалізовані переважно однослівною іменниковою лексикою. Назви-характеристики географічних об'єктів за формою та розмірами, утворені способом субстантивзації прикметників, характеризують форму й розмірні параметри з різнобічними мотиваціями: 'довгий', 'широкий', 'великий', 'малий', 'круглий', 'високий', 'короткий' та ін. Двослівні найменування представлені лише атрибутивними словосполученнями.

Перспективи подальшого вивчення окресленої проблеми пов'язані з аналізом походження і способів номінації географічної номенклатури Галицької Гуцульщини.

Умовні скорочення назв населених пунктів:

Бст – с. Бистрець, Брк – с. Буркут, ВХ – с. Великий Ходак, ВЯ – с. Верхній Ясенів, Вр – м. Верховина, Влв – с. Волова, Глв – с. Голови, Глш – с. Голошина, Грм – с. Грамітне, Грн – с. Гринява, Дзм – с. Дземброня, Двгп – с. Довгополе, Змг – с. Замогора, Злн – с. Зелене, Іл – с. Ільці, Крсн – с. Красник, Крн – с. Красноїлля, Крвп – с. Кривопілля, Крв – с. Кривополе, Прх – с. Перехресне, Прб – с. Пробійнівка, Стб – с. Стебні, Ств – с. Стівні, Тп – с. Топільче, Уст – с. Устеріки, Хр – с. Хороцево, Чрм – с. Черемошна, Ябл – с. Яблуниця Верховинського р-ну; Акр – с. Акрешори, Ббн – с. Бабин, ББ – с. Бая-Березів, ВБ – с. Вижній Березів, ВР – с. Верхній Рожен, Грд – с. Город, Крс – с. Корости, Ксв – м. Косів, Ксм – с. Космач, Кт – смт Кути, Лч – с. Люча, МР – с. Малий Рожен, НБ – с. Нижній Березів, Пст – с. Пістинь, Прк – с. Прокурава, Рчк – с. Річка, Рзт – с. Розтоки, СБ – с. Середній Березів, Слб – с. Слобода, Сн – с. Снідавка, Скл – с. Соколівка, СК – с. Старі Кути, Стп – с. Стопчатів, Тк – с. Текуча, Тд – с. Тюдів, Утр – с. Уторопи, Хмч – с. Хімчин, Чрг – с. Черганівка, Шп – с. Шепіт, Шшр – с. Шешори, Яблн – смт Яблунів, Явр – с. Яворів Косівського р-ну; Бстр – с. Бистриця, Бтк – смт Битків, БО – с. Білі Ослави, Дл – смт Делятин, Зрч – с. Заріччя, Зл – с. Зелена, Мкс – с. Максимець, Мзл – с. Мозолівка, Ндв – м. Надвірна, Псч – с. Пасічна, Пн – с. Пнів, Стр – с. Стримба, Чрн – с. Черник, ЧП – с. Чорний Потік Надвірнянського р-ну; Врх – смт Ворохта, Др – с. Дора, Мкл – с. Микуличин, Плн – с. Поляниця, Ттр – с. Татарів, Яб – с. Яблуниця, Ям – с. Ямна, Ярм – м. Яремче Яремчанської м/р.

Список використаної літератури

1. Великий тлумачний словник сучасної української мови. – К.; Ірпінь : ВТФ "Перун", 2001. – 1440 с.
2. Габорак М. Топонімія Галицької Гуцульщини. Етимологічний словник-довідник / М. Габорак. – Івано-Франківськ : Місто НВ, 2011. – 656 с.
3. Географічна енциклопедія України: В 3-х т. – К. : УРЕ ім. М. П. Бажана, 1990. – Т. 1. – 285 с.
4. Громко Т. В. Семантичні особливості народної географічної термінології Центральної України (на матеріалі Кіровоградщини) / Т. В. Громко. – Кіровоград, 2000. – С. 22–23.
5. Гуцульські говірки. Короткий словник. / [відп. ред. Я. Закревська]. – Львів, 1997. – 232 с.
6. Словник української мови: В 11-ти томах. – К. : Наукова думка, 1970–1980.
7. Стрижак О. С. Полтавсько-слобожанські Груні / О. С. Стрижак // Територіальні діалекти і власні назви. – К. : Наукова думка, 1965. – С. 178–192.
8. Шульгач В. П. Праслов'янський гідронімний фонд (фрагмент реконструкції) / В. П. Шульгач. – К., 1998. – С. 110–111.

Одержано редакцією 11.12.13

Прийнято до публікації 24.12.13

С. В. Лычук

Номены на обозначение «повышения» в народной апеллативной лексике Галицкой Гуцульщины

В статье рассмотрена народная апеллативная лексика на обозначение географических объектов рельефа суши Галицкой Гуцульщины и представлен научный анализ элементов гуцульского говора, распространенного в юго-западных районах Ивано-Франковской области.

На основе гуцульских диалектных лексем осуществлена лексико-семантическая классификация географической номенклатуры по многим признакам и подана их характеристика, выделено пространственное распространение местных названий. В результате анализа было выделено 8 лексико-семантических групп на обозначение народной апеллативной лексики географических объектов рельефа суши Галицкой Гуцульщины: 1) гора, горб, повышение (в общем значении); 2) вершина повышения; 3) склон (край) повышения; 4) размер и форма повышения; 5) размещение относительно других таких же объектов; 6) повышение на дороге.

Все номены на обозначение повышенного рельефа зафиксированные из уст коренных жителей исследуемого ареала, который имеет важное значение для определения семантики географических апеллативных названий и возможности их изменений в диалектной речи. Устная форма речи говора обусловила значительную фонетическую, словообразовательную и частично акцентуационную вариативность апеллативов.

Ключевые слова: географическая апеллативная лексика, номен, повышение, лексико-семантическая группа, рельеф суши, народный географический термин, географическая номенклатура, лексема, апеллатив, номинация, деминутив, сема.

S. V. Lichuk

Denominations for Indication of «Elevation» in Folk Appellative Vocabulary of Halych Hutsulshchyna

The article deals with the investigation of folk appellative vocabulary for indication of geographical objects of Halych Hutsulshchyna land topography as well as with scientific analysis of the elements of Hutsulian dialect spread in the southwest districts of Ivano-Frankivsk region.

On the basis of Hutsulian dialect lexemes, the lexico-semantic classification of geographic nomenclature has been accomplished in accordance with a number of characteristic features; their description has also been presented and the spatial distribution of the regional names has been singled out. The upshot of the analysis is that we have picked out 8 lexico-semantic groups denoting folk appellative vocabulary for indication of geographical objects of Halych Hutsulshchyna land topography: 1) mountain, hill, elevation (in general meaning); 2) the top of elevation; 3) elevation slope (edge); 4) magnitude and shape of the elevation; 5) location as to other similar objects; 6) road elevation.

Each denomination for indication of elevated land topography has been recorded from the speech of original inhabitants of the investigated area; it is of great importance for the determination of semantics of geographical appellative names and their possible changes in oral speech. Word-of-mouth dialect speech predetermined significant phonetic, word-formative and partially accent appellative variance.

Key words: geographical appellative vocabulary, denomination, elevation, lexico-semantic group, land topography, folk geographical terminology, geographic nomenclature, lexeme, appellative, nomination, denominative, seme.